

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ ЯК ФРАГМЕНТ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ (НА МАТЕРІАЛІ СЕМАНТИЧНОГО МІКРОПОЛЯ «COURAGE» В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ)

У статті досліджено структурно-семантичну організацію семантичного мікрополя «courage» в американському варіанті сучасної англійської мови. Простежені ядерно-периферійна структура та семантичні опозиції між елементами мікрополя засвідчили особливості відображення поняття сміливості у мовній картині світу англомовних громадян США.

Ключові слова: мовна картина світу, лексико-семантичне поле, семантичне мікрополе, лексема, сема, семантична опозиція.

Антропоцентричність сучасних гуманітарних досліджень спонукає мовознавців вивчати механізми впливу мови на свідомість людини, виявляти мовні факти, що можуть накладати рамки на світосприйняття як окремого індивіда, так і цілої спільноти (етносу, народу, соціальної групи тощо), простежувати специфіку фіксування в мові досвіду, отриманого людством загалом чи окремими етнічними утвореннями, та, аналізуючи різні рівні мови, встановлювати національно-специфічні мовні явища, що в сукупності творять мовну картину світу певного народу.

Отже, актуальність пропонованого дослідження визначається необхідністю вивчення лексико-семантичних полів як фрагментів мовної картини світу, що відображають специфіку світосприйняття, історичний досвід, культуру народу.

Метою статті є аналіз структурно-семантичної організації семантичного мікрополя «courage» як фрагменту лексико-семантичного поля «patriotism» у сучасному американському варіанті англійської мови, що відображає мовну картину світу народу США.

З мети випливають такі завдання: виокремити компоненти семантичного мікрополя «courage» зі структури лексико-семантичного поля «patriotism»; проаналізувати їхню ядерно-периферійну організацію; виявити семантичні опозиції між лексемами; простежити зони перетинання з іншими мікрополями, що входять до складу лексико-семантичного поля «patriotism»; назвати універсальні та специфічні елементи його семантики.

Для виконання поставлених завдань застосовано методи компонентного аналізу, аналізу словникових дефініцій та семантичних опозицій.

Джерелом дослідження став словник американського варіанту англійської мови «Merriam-Webster's Collegiate Dictionary», а прикладовий матеріал було дібрано з використанням системи «The Corpus of Contemporary American English (COCA)».

Поняття картини світу і її конкретного вияву – мовної картини світу – не є новим для лінгвістики. У різний час до нього зверталися В. фон Гумбольдт, Л. Вайсгербер, О. Потебня, Л. Вітгештайн, Й. Тріп, Е. Сепір, Б. Уорф. На межі XX і XXI століть теорію про мовні картини світу розробляли Н. Арутюнова, Є. Бартмінський, Ф. Бацевич,

А. Вежбицька, І. Голубовська, В. Жайворонок, С. Єрмоленко, Ю. Караулов, Т. Космеда, М. Кочерган, О. Кубрякова, Л. Лисиченко, Ю. Степанов, Р. Токарський, А. Уфімцева та інші вчені-мовознавці.

Сьогодні під картиною світу розуміють «відображення у психіці людини предметно-го світу, опосередковане предметними значеннями і відповідними когнітивними схемами, яке піддається свідомій рефлексії» [3: 268]. При цьому розрізняють концептуальну і мовну картини світу. Формування цих двох картин пов'язане з тим, що для людини світ існує у вигляді самої реальної дійсності, першої сигнальної системи (рівень чуттєвого сприйняття дійсності) і другої сигнальної (вербальної) системи дійсності. Цим трьом рівням сприйняття й відображення дійсності відповідають загальна (концептуальна) картина світу, суб'єктивні уявлення про світ та об'єктивована за допомогою мови картина світу [2: 153]. Польська дослідниця Й. Мачкевич пише: «Розрізнення між невербалізованими і вербалізованими категоріями людського мислення пов'язане з розрізненням між концептуальним і мовним образом світу. Концептуальний образ світу багатший від мовного, бо при його творенні співпрацюють різні типи мислення, не тільки мислення мовне» [11: 57]. Отже, мовна картина світу є одним із шарів загальної картини світу і може бути представлена як сукупність знань про світ, закріплених у мові. У науковій літературі на позначення поняття мовної картини світу вживають як синонімічні різноманітні терміни: «мовна картина світу», «мовний образ світу», «мовна репрезентація світу», «мовна модель світу» тощо. Є. Бартмінський, аналізуючи терміни, які застосовують у польській етнолінгвістиці на позначення картини світу, «wizja świata» і «obraz świata», доводить, що перший походить від англійського «view of the world» (бачення світу, погляд на світ), а другий – від німецького «das sprachliche Weltbild» (мовна картина світу), але вживаються вони при цьому як синонімічні [6: 109]. У східнослов'янському мовознавстві найуживанішим є термін «мовна картина світу», хоча «мовний образ світу» є також популярним.

Мовна картина світу специфічно забарвлює навколишній світ для спільноти носіїв відповідної мови через вказівки на національну значущість предметів, явищ, вибіркове ставлення до них, яке породжують особливості способу життя, історії, національної культури відповідного народу. Фіксація досвіду спільноти відбувається на всіх рівнях її мови, тому, на думку Р. Гжегорчикової, складники мовної картини світу охоплюють різні мовні явища: граматичні властивості мови, лексику, особливості словотвору, етимологію, семантичні конотації, художні тексти тощо [9: 45–47]. Цієї ж позиції дотримується З. Попова, наголошуючи, що мовна картина світу – це «комплекс мовних засобів, у яких відображені особливості етнічного сприйняття світу» [4: 5]. В. Жайворонок зауважує, що мовна картина світу кожної окремої людини є результатом не тільки колективного, а й її індивідуального досвіду, тому вона є суб'єктивною: «Мовна картина світу – це мозаїкоподібна польова структура взаємопов'язаних мовних одиниць, що через складну систему фонетичних, лексико-семантичних і граматичних значень, а також стилістичних характеристик відбиває відносно об'єктивний стан речей довкілля і внутрішнього світу людини, тобто загалом картину (модель) світу як таку» [1: 15].

Мовна картина світу є досить динамічною, оскільки «вона є одночасно і засобом пізнання дійсності, і результатом когнітивної діяльності носіїв певної мови» [5: 69]. Найкраще вона проявляється на лексичному рівні, адже він є найдинамічнішим із усіх

мовних рівнів, тому здатен відображати найтонші відтінки ставлення до предметів і явищ, недавні зміни у світобаченні народу, не закріплені століттями досвіду, але актуальні на синхронному зрізі особливості світогляду. Тому дослідження лексико-семантичних полів і їхніх структурних частин, семантичних мікрополів, є дієвим засобом проникнення у мовні картини світу народів.

Семантичне мікрополе «*couage*» представлене у сучасному американському варіанті англійської мови лексемами, що відображають поняття сміливості, сформоване у свідомості громадян США. На думку Стенлі Реншона, «американська національна психологія сформувалася на мотиваційній основі тих, хто першим іммігрував до Сполучених Штатів» [14: 112]. Реалії тогочасного життя вимагали від переселенців сміливості, незалежності, впевненості у своїх силах, таланту й працьовитості. Лише тим, хто був наділений усіма цими рисами вдалося вижити й налагодити життя у складних умовах перших десятиліть заселення Америки європейцями. Тому сміливість як така, не прив'язана до дій і подвигів заради Батьківщини, але зумовлена необхідністю адаптуватися до нового для людини світу, була одною з визначальних ознак справжнього американця від самого початку формування націю США.

Виникнення почуття національної сміливості, мужності, пов'язаних із патріотизмом і спрямованих на захист Батьківщини, дослідники американської історії й культури датують періодом Американської війни за незалежність (The American Revolutionary War або The American War of Independence). Так, Джейсон Шеффер називає першими зразками сучасної сміливості Джорджа Вашингтона (George Washington), Чарльза Лі (Charles Lee), Ізраїля Патнема (Israel Putnam), тобто діячів того періоду [15: 151].

Отже, семантика мікрополя «*couage*» зумовлена реаліями, у яких відбувалося формування народного розуміння поняття сміливості, а саме: заселенням Американського континенту і Війною за незалежність.

Ядерну зону аналізованого семантичного мікрополя формують такі компоненти: ***bravery, courage, daring, doughtiness, greathartedness, hardiness, intrepidity, intrepidness, pluck, stoutness, valor.***

Одиниця ***bravery*** виступає гіпонімом і формує привативну опозицію з елементами ***courage*** і ***valor***, називаючи мужність, хоробрість, здатність робити щось небезпечно чи таке, що викликає страх: *Black leaders urged black servicemen to show the white world the best of their **bravery**, intelligence and patriotism to add to the public pressure to end segregation in the military* (J. Williams). Лексема ***courage*** використовується на позначення мужності, хоробрості, здатності робити щось складне і небезпечно, ментальну й моральну силу ризикувати, протистояти страху, небезпеці й труднощам, наполегливість і стійкість: *Patriotism is the **courage** to fight for those things that strengthen and defend our nation* (J. Kerry). Семантика одиниці ***valor*** є дещо вужчою, тому, будучи гіперонімом відносно слова ***bravery***, вона все ж виступає гіпонімом щодо ***courage***, референціюючи значення мужності, хоробрості, духовних і розумових сил, що дозволяють людині протистояти небезпеці: *None paused to think that honor, **valor**, and vengeance are sapped of all significance by death* (M. Sahu).

В еквіполентних відношеннях із зазначеними лексемами та між собою перебувають одиниці ***daring, doughtiness*** і ***pluck***. Перша з них позначає сміливість, азартну відважність, зухвалість, безстрашність, готовність ризикувати і робити щось небезпечно

та складне: *A velvet board displays the medals awarded for bravery, **daring** and endurance* (Т. Bartimus). У семантиці лексеми **doughtiness** реалізується значення доблесті, хоробрості, рішучості, сили й безстрашності: *But of all the things I admired about him, none was as great as the esprit, the cheerfulness, the **doughtiness** he showed during his years in the wilderness* (S. Lipsky). Елемент **pluck** співвідноситься з мужністю, сміливістю, рішучістю, готовністю боротися й робити щось складне, не зважаючи ні на що: *An infusion of federal funds and insurance money, paired with the same determination and **pluck** that enabled generations of Charlestonians to recover from wars and earthquakes and floods, brought a whole new flowering to the city* (H. Weiss).

Поняття хоробрості, мужності, стійкості, здатності протистояти небезпеці й труднощам, а водночас – щедрість і великодушність репрезентує лексема **greatheartedness**: *Woven into the concept of **greatheartedness** is the idea of the heroic person who saves, protects, transforms, releases, mediates, heals, and gives people hope* (А. Carr). В еквіполентній опозиції до елемента **greatheartedness** перебуває одиниця **stoutness**, чия семантика є досить широкою й охоплює вказівки на хоробрість, мужність, сильний характер, стійкість і рішучість, безкомпромісність і впертість, енергійність, міцність і переконаність: *The Aura surprised our female pros with its energy and **stoutness**, and it outscored the competition in turning and straightline stability* (K. Rigby).

Опозиція тотожності спостерігається між лексемами **intrepidity** та **intrepidness**, що маніфестують поняття безстрашності, сміливості, мужності, стійкості та витривалості: *To fight the enemy bravely with the prospect of victory is nothing, but to fight with **intrepidity** under the constant impression of defeat, and to inspire irregular troops to do it, is a talent peculiar to yourself* (J. M. Gray). *The film industry, a notoriously liberal community, had rallied around the Obama candidacy assuming that the president would bolster the country with a Rooseveltian **intrepidness*** (N. Gabler). Водночас обидві лексеми вступають в еквіполентні відношення з одиницею **hardiness**, що репрезентує складні умови, силу й здатність прийняти їх, сміливість, мужність і зухвалість: *Kobasa developed the concept of **hardiness** as a personality characteristic that determines how people cope with stress, anxiety, and disease* (J. P. Sortet).

Семантичне мікрополе «courage» у своїй центральній зоні сформоване лексемами, семантика яких відображає поняття сміливості, мужності, хоробрості. Водночас наголошується на необхідності мати розумові й духовні сили, готовність і рішучість, щоб протистояти небезпечним ситуаціям, страху, складним умовам. Як зауважує Д. Патмен: «Чому ми не завжди буваємо сміливими? З одного боку, ми можемо бути переможені страхом... З іншого, ми можемо злякатися через нестачу впевненості або в собі, або в меті наших дій. У цьому разі рівень страху може не бути надто сильним, але сприйняття нас самих чи важливості того, що ми робимо, здатне змусити нас відмовитись від діяльності, що викликає страх» [13: 463]. Тобто, для того, щоб бути сміливим, не достатньо лише безстрашності, але потрібно мати внутрішню силу, здатність, стійкість і рішучість протистояти небезпеці, труднощам і страху. З іншого боку, на думку американського історика Джеральда Ліндермана, досвід воєн у ХХ сторіччі зумовив розрив між сміливістю й безстрашністю, оскільки страх перестав бути забороненою територією для солдатів [10: 18 – 19]. Якщо у роки Громадянської війни відчувати страх означало бути боягузом, то після I і II Світових воєн, війни у В'єтнамі визнання страху стало вважатися

нормальним. Сміливість перестала бути безстрашністю, навпаки, тепер вона – це здатність робити свою справу попри відчуття страху.

У периферійній зоні семантичного мікрополя «courage» в англійській мові функціонують лексеми: *dauntlessness, fearlessness, fortitude, gallantry, grittiness, hardihood, heart, mettle, moxie, nerviness, spiritedness, spunk*.

За певних умов опозиція тотожності утворюється між одиницями *dauntlessness, fearlessness* і *gallantry*, які не розширюють семантику мікрополя, а лише додатково її конкретизують, відображаючи поняття хоробрості та безстрашності: *But in addition to strength and sustenance, there was something else she gave Ashe; something possibly more precious than her devotion, her dependability, her dauntlessness in the face of death* (L. B. Randolph). *Some Afghan forces have been accused of making side deals with the Taliban, yet many others have exhibited a sense of national pride and fearlessness in battle* (D. Riechmann). *We welcome all the international support that has come in and also salute the gallantry of our military that have done excellently in recording the successes we have seen in the past few weeks* (A. Zirulnick). Важливим для носіїв англійської мови є зв'язок поняття сміливості, мужності з силою (фізичною, розумовою та духовною), що засвідчує наявність сем 'strength' та 'vigor' у семантиці лексем *fortitude, hardihood* і *mettle*: *At the sites of notable discoveries and battles, Kitcher planned to erect monuments to his bravery and fortitude* (J. Lowder). *Brave and pure, Dastan proves his mettle through his efforts to save the world from dark forces intent on destruction and domination* (C. Puig).

Крім того, елемент *hardihood* разом з одиницями *grittiness* та *moxie* забезпечують перетин мікрополя «courage» із мікрополем «determination», оскільки у своїй семантиці мають вказівки на рішучість, стійкість, упевненість у собі: *In the early settlement of Greene County came men who had the courage and hardihood to face danger and even death* (A. Filemyr). *His grittiness is often in the service of his Marxism, as is Richard Wright's in Black Boy* (A. Hudgins). *I lift up Diallo as a woman of courage who clearly had the moxie to stand up for herself* (J. Malveaux). Ніл Кемпбел, аналізуючи твори американського мистецтва кінця XX ст., пише: «Індивідуальна мужність, наполегливість і рішучість, сфокусовані на ідеалізмові та «мрії», сформували між собою сильний зв'язок у вираженні «американськості»» [7: 34]. Автор називає ці три риси визначальними характеристиками ідентичності сучасного громадянина США.

Інтегративні семи 'energy', 'liveliness' і 'ardor', що функціонують у складі тлумачень одиниць *heart, moxie, nerviness, spiritedness* та *spunk*, реалізують накладання значень аналізованого мікрополя на семантичний простір мікрополя «enthusiasm»: *Some days later, when a young couple who lived down the road came by asking whether they had seen their cat, he didn't have the heart or the courage to tell them* (M. Slouka). *In the warrior, private spiritedness becomes a public virtue* (B. Watson). *Wendy, with more spunk and courage than brothers Michael and John, also stands in the ranks of classic characters* (N. Allen). Також лексема *nerviness* може позначати знервованість і збудження, тому створює точку дотику з мікрополем «excitement»: *We cry and you wind up so lost in the sheer, quirky, nerviness of it that you forget to mash the button again until the next new thing is already on* (D. Juber).

Отже, семантичне мікрополе «courage» як фрагмент мовної картини світу відображає важливе для американців поняття сміливості, що сформувалося у свідомості народу

США під впливом трьох найвизначніших, історично зумовлених чинників: психології перших переселенців, ідеалізованого образу патріотів періоду Американської війни за незалежність і переживань, яких зазнали ветерани воєн XX і XXI ст. Саме тому семантика аналізованого мікрополя містить вказівки на сміливість, мужність, хоробрість, безстрашність, стійкість, рішучість, духовну, фізичну й розумову силу та здатність протистояти небезпечним чи складним ситуаціям, страху, витривалість, енергійність, зухвалість, ризикованість, знервованість і піднесення.

У подальших дослідженнях перспективним є порівняння результатів аналізу еквівалентних семантичних мікрополів з інших мов, а також простеження реалізації розглянутих семантичних відношень у текстах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Жайворонок В.В. Українська етнолінгвістика / В.В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2007. – 262 с.
2. Кавинкіна И. Н. Психолінгвістика / И. Н. Кавинкіна. – Гродно : ГрГУ, 2010. – 284 с.
3. Леонтьев А. А. Основы психолінгвістики / А. А. Леонтьев. – М. : Смысл, 1999. – 287 с.
4. Попова З. Д. Язык и национальная картина мира / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Воронеж : Истоки, 2002. – 59 с.
5. Середницька А. Я. Відмінності між мовною і концептуальною картинами світу з погляду сучасного мовознавства / А. Я. Середницька // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. – Одеса, 2016. – № 21, т. 1. – С. 69 – 71.
6. Bartmiński J. Punkt widzenia, perspektywa, językowy obraz świata / J. Bartmiński // Językowy obraz świata : praca zbiorowa / pod red. Jerzego Bartmińskiego. – Lublin : Druk w Zakładzie Poligrafii NOT, 1990. – P. 109 – 127.
7. Campbell N. American Cultural Studies: An Introduction to American Culture / Neil Campbell; Alasdair Kean. – London ; New York : Routledge, 2016. – p. 317.
8. Corpus of Contemporary American English (COCA) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://corpus.byu.edu/coca>.
9. Grzegorzczkova R. Pojęcie językowego obrazu świata / R. Grzegorzczkova // Językowy obraz świata : praca zbiorowa / pod red. Jerzego Bartmińskiego. – Lublin : Druk w Zakładzie Poligrafii NOT, 1990. – P. 41 – 50.
10. Linderman G. Embattled Courage: The Experience of Combat in the American Civil War / Gerald Linderman. – New York: The Free Press, 1987. – 359 p.
11. Maćkiewicz J. Kategoryzacja a językowy obraz świata / J. Maćkiewicz // Językowy obraz świata : praca zbiorowa / pod red. Jerzego Bartmińskiego. – Lublin : Druk w Zakładzie Poligrafii NOT, 1990. – P. 51 – 60.
12. Merriam-Webster's collegiate dictionary. – 11th ed. – Springfield, Mass. : Merriam-Webster, Inc., 2005. – 1623 p.
13. Putman D. The Emotions of Courage / Daniel Putman // Journal of Social Philosophy Vol. 32 No. 4. – Blackwell Publishers, 2001. – P. 463–470.

14. Renshon S. Dual citizenship and american democracy: Patriotism, national attachment, and national identity / Stanley Renshon // Social Philosophy & Policy 21 (1). – Printed in the USA, 2004. – P. 100 – 120.
15. Shaffer J. Performing Patriotism. National Identity in the Colonial and Revolutionary American Theater / Jason Shaffer. – University of Pennsylvania Press : Philadelphia, 2007. – 240 p.

Близнюк К.Р., аспирант

Национальный университет «Киево-Могилянская академия», Киев

**ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКОЕ ПОЛЕ КАК ФРАГМЕНТ
ЯЗЫКОВОЙ КАРТИНЫ МИРА
(НА МАТЕРИАЛЕ СЕМАНТИЧЕСКОГО МИКРОПОЛЯ «COURAGE»
В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ)**

В статье исследована структурно-семантическая организация семантического микрополя «courage» в американском варианте современного английского языка. Прослеженные ядерно-периферийная структура и семантические оппозиции между элементами микрополя показали особенности отражения понятия смелости в языковой картине мира англоязычных граждан США.

Ключевые слова: языковая картина мира, лексико-семантическое поле, семантическое микрополе, лексема, сема, семантическая оппозиция.

Blyzniuk K.R., aspirant

National university of «Kyiv-Mohyla academy», Kyiv, Ukraine

**LEXICAL-SEMANTIC FIELD AS A FRAGMENT OF LINGUISTIC
PICTURE OF THE WORLD
(BASED ON SEMANTIC MICROFIELD «COURAGE» IN ENGLISH)**

*This article explores the structural-semantic organization of semantic microfield «courage» in the modern American version of English. The central-peripheral structure and semantic oppositions between microfield's elements show specific features of the concept of **courage** in the linguistic picture of the world of English-speaking US citizens.*

Key words: linguistic picture of the world, lexical-semantic field, semantic microfield, lexeme, seme, semantic opposition.